इलाम जिल्ला शान्तिडाँडा ३ शिसुवाका बान्तावा राई जातिको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) द्वितीय वर्षको शोधपत्रको प्रयोजनको निम्ति प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

दीपमाला राई

त्रि.वि दर्ता नं : ९-२-१-१०९८-२००१

परीक्षा क्रमाङ्क : २८२३७१

२०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

<u>सिफारिस पत्र</u>

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको लागि आंशिक आवश्यकता पुरा गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत **"इलाम जिल्ला शान्तिडाँडा ३ शिसुवाका बान्तावा राई जातिको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था"** विषयक शोधपत्र सुश्री दीपमाला राईले मेरो निर्देशन, सुझाव तथा सुपरिवेक्षणमा रही तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको यस शोधपत्र लेखन प्रति म पूर्ण सन्तुष्ट भएकोले अन्तिम मूल्यांकनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

डा.सुरेन्द्र मिश्र

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

मिति : चैत २०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

“ईलाम जिल्ला शान्तिडाँडा ३ शिसुवाका बान्तावा राई जातिको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था” **:एक समाजशास्त्रीय अध्ययन”** शीर्षक राखि समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका सुश्री **दीपमाला राईले** प्रस्तुत गर्नु भएको शोधपत्रलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति	**हस्ताक्षर**
प्रा.डा. तुल्सी राम पाण्डे	....
(विभागीय प्रमुख)	
डा.सुरेन्द मिश्र	....
सह-प्राध्यापक	
(शोध निर्देशक)	
डा.मीना देवी उप्रेती	
(वाह्य परीक्षक)	....

मितिः- चैत २०७३

प्रतिबद्धता पत्र

यस सोध प्रतिबेदन भित्रका प्राथमिक सामग्रीहरु कही कतैबाट साभार गरिएको छैन । द्वितीय स्रोतबाट लिईएका सामग्रीहरुलाई सन्दर्भाङ्कन दिएर गरिएको छ । यसका कुनै पनि अंश प्रयोजनका लागि उपयोग र प्रकाशनमा आएका छैनन तसर्थ शोध प्रतिवेदन मौलिक भएको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

मिति : २०७३/१२/२९

....

दीपमाला राई

शोधार्थी

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत **“इलाम जिल्ला शान्तिडाँडा ३ शिसुवाका बान्तावा राई जातिको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था :एक समाजशास्त्रीय अध्ययन”** शीर्षकको शोधपत्रको त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकि संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र/मानवशास्त्र स्नाकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको आंशिक आवश्यकता पुरा गर्नका लागि तयार गरिएको छ ।

यस शोधपत्रका क्रममा आवश्यक सुचनाहरु उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउनु हुने शिसुवाका राई समुदायमा धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहान्छु । यस शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा प्रस्तावना कार्यदेखि अन्त्य सम्म आफ्नो अमुल्य समय दिइ आवश्यक निर्देशन, सल्लाह, सुझाव एंव प्रेरणा प्रदान गर्नुहने समाजशास्त्र केन्द्रिय विभागका सह-प्राध्यापक डा.सुरेन्द्र मिश्रज्यू प्रति हृदय देखि नै अभार व्यक्त गर्दछु । शोधपत्र तयारीका क्रममा स्वीकृति प्रदान गरी अनुसन्धान गर्ने अवसर दिनुहुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. ओम गुरुङ्ग ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । समय-समयमा विभिन्न सल्लाह सुझाब प्रदान गर्नुहुने विभागका सम्पूर्ण गुरु, गुरुआमाहरु प्रति आभार एंव धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । यस शोधपत्रलाई मुल्याङ्कन गरी अन्तिम निर्णय गरिदिनुहुने सह-प्राध्यापक डा.मीना देवि उप्रेती ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

उच्च शिक्षा हासील गर्ने क्रममा भौतिक, आर्थिक तथा हरेक क्षेत्रमा सहयोग गरी यो अवस्थामा पुऱ्याई दिनुहुने आदरणीय स्व.याम वहादुर आमा विमला राईमा कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसैगरी मेरो अध्ययनलाई अगाडी बढाउन सदा हौसला र आर्थिक रुपमा विशेष सहयोग गर्नुहुने मेरो दिदी,भिनाजु र मेरो दाई सुदर्शन राई प्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । त्यसै गरी आवश्यक सल्लाह, सुझाव प्रदान गर्नुहुने मित्र विनिता कार्की तथा तथ्याङ्क संकलनको क्रममा सहयोग गर्नुहुने श्री केशर वहादुर राई, बहिनी अप्सरा राईलाई पनि विशेष धन्यवाद प्रकट गर्दछु ।

दीपमाला राई
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय कीर्तिपुर, काठमाडौं

विषय सुची

पृष्ठ नं.

अध्याय - एक

परिचय **१-५**

१.१. पृष्ठभूमि १

१.२. समस्याको कथन २

१.३. अध्ययनको उद्देश्य ३

१.४. अध्ययनको महत्व ४

१.५. अध्यायको संगठन ५

अध्याय - दुई

साहित्य पुनरावलोकन **६-८**

२.१. सैद्धान्तिक पुनरावलोकन ६

२.२. पूर्व अध्ययनको पुनरावलोकन ८

अध्याय-तीन

अनुसन्धान पद्दति **१०-१३**

३.१. अध्ययन क्षेत्रको छनौटको औचित्य १०

३.२. अनुसन्धानको ढाँचा १०

३.३. तथ्याङ्क स्रोत र प्रकृति ११

३.४. समग्रता र नमुना छनोट विधि ११

३.५. तथ्याङ्क संकलन विधि ११

३.५.१. अन्तरवार्ता विधि ११

३.५.२. प्रमुख जानकार व्यक्तिहरुसँगको अन्तरवार्ता १२

३.५.३. अवलोकन विधि १२

३.५.४. द्वितीय तथ्याङ्क संङ्कलन विधि १३

३.६. तथ्याङ्क विश्लेषण तथा प्रस्तुतिकरण १३

३.७. अध्ययनको सीमा १३

अध्याय-चार

अध्ययन क्षेत्रको सामान्य परिचय १४-१८

४.१. इलाम जिल्ला एक परिचय १४

४.२. शान्तिडाँडा गा.वि.स.को सामान्य परिचय १४

४.३. भौगोलिक अवस्थिति , सिमाना, र क्षेत्रफल १६

४.४. हावापानी र मौसम १६

४.५. शैक्षिक अवस्था १६

४.६. वसोवास १७

४.७. यातायात र सवारी साधन १७

४.८. उधोग क्षेत्रको अवस्था १८

अध्याय-पाँच

बान्तवा राई जातिको सामाजिक, अवस्था १९-४३

५.१. राई जातिको उत्पति १९

५.२. शान्तिडाँडा ३ शिसुवाका बान्तवा राईहरुको इतिहास १९

५.३. जनसंख्या २०

५.४. बसोवास स्थिति र घरको वनावट २१

५.५. परिवारको किसिम २२

५.६. वैवाहिक स्थिति २३

५.७. बान्तवा राई जातिको शिक्षाको अवस्था २४

५.८. स्वास्थ्य स्थिति २६

५.९. सन्तानप्रतिको दृष्टिकोण २६

५.१०. समाजमा महिलाको स्थिति २७

५.११. दाईजोप्रतिको धारणा २७

५.१२. समाजमा अन्य जातिसँगको सम्वन्ध २७

५.१३. रहनसहन २८
५.१३.१. भाषा २८
५.१३.२ खानपान २९
५.१३.३ गोत्र, थर (पाछा) र उपथर २९
५.१३.४. भेषभूषा तथा गरगहना ३०
५.१४. धार्मिक अवस्था ३२
५.१४.१. चुलो प्रथा ३२
५.१५. जीवन संस्कार ३३
५.१५.१. जन्म संस्कार ३३
५.१५.२. न्वारान सम्वन्धी संस्कार ३३
५.१५.३. पास्नी ३४
५.१५.४. छेवर ३५
५.१५.५. गुन्यु चोली ३५
५.१५.६ विवाह संस्कार ३५
५.१५.६.१ मागी विवाह ३६
५.१५.६.२ प्रेम विवाह ३७
५.१५.६.३ चोरी विवाह ३७
५.१५.६.४ जारी विवाह ३८
५.१५.७ मृत्यु संस्कार ३८
५.१५.७.१ जुठो बार्ने विधि ४९
५.१६. चाडपर्वहरु ४०
५.१६.१ साकेला (चण्डी) ४०
५.१६.२ दशै ४१
५.१६.३ तिहार ४१
५.१६.४ साउने संक्रान्ति ४२
५.१६.५ माघे संक्रान्ति ४२

५.१६.६. सन्सारीमाईको पूजा ४२

अध्याय- छ

आर्थिक अवस्था ४४-४९

६.१. शान्तिडाँडा ३ को बान्तवा राई जातिको आर्थिक अवस्था ४४

६.२. पेशा ४४

६.३. पशुपालन ४५

६.४. नगदेवाली ४६

६.५. भू स्वामित्व ४७

६.६. खाद्यान्नको पर्याप्तता ४७

६.७. घरमा भएका सुविधाहरु ४८

अध्याय-सात

सारांश र निष्कर्ष ५०-५५

७.१. सारांश ५०

७.२. निष्कर्ष ५३

सन्दर्भग्रन्थ

परिशिष्टहरु